

Groene politiek in Vlaanderen: tussen verzuiling en autonomie ¹

Stefaan Walgrave, docent UIA

Gepubliceerd: Walgrave, S. (1997). "Agalev en de nieuwe sociale bewegingen." Onze Alma Mater 51(2): 140-170.

INLEIDING

Politieke partijen en sociale bewegingen — zijnde sociale organisaties actief op het middenveld tussen overheid en ongeorganiseerde burger — zijn natuurlijke bondgenoten in het politieke bedrijf. Beide doen aan politiek maar vanuit een andere invalshoek en met andere middelen waardoor ze complementair zijn. Partijen en bewegingen zoeken steun bij elkaar, macht en kracht, om hun plannen, programmapunten en eisen te realiseren. Door coalitievorming binnen of buiten de geïnstitutionaliseerde politiek pogen ze de politieke agenda en de besluitvorming te beïnvloeden. Dat partijen en bewegingen dus op één of andere manier samenwerken, is welhaast vanzelfsprekend.

Anderzijds zijn de verhoudingen tussen sociale bewegingen en politieke partijen ook problematisch. Dat zijn ze steeds geweest, niet alleen nu volop sprake is van de dissociatie van individu, organisatie en beweging. Ook toen de term verzuiling nog niet was uitgevonden om de exclusieve, formele en duurzame samenwerking tussen sociale organisaties en politieke partijen aan te duiden, waren de bestaande zuilen, ondanks alle beschrijvingen die het tegendeel lieten vermoeden, geen monolithische blokken. De zuilelites werden voortdurend geconfronteerd met divergerende en versplinterende tendenzen in eigen schoot [Hellemans, 1990 #66]. Het verschil met de huidige situatie was echter dat men er toen blijkbaar beter in slaagde om die inherente slijtzwammen te bedwingen in naam van het hoger belang. Dit lukt nu steeds minder.

Zowel binnen de bestaande zuilen als bij de niet-verzuilde partijen en bewegingen wordt de verhouding tussen politieke partijen en sociale organisaties (of sociale bewegingen) van langsom problematischer. De Vlaamse politieke partijen zijn bezig hun houding tegenover vroegere en eventuele nieuwe partners op het maatschappelijke middenveld opnieuw te definiëren. Sociale organisaties herpositioneren zich op hun beurt tegenover het aanbod van de verschillende politieke partijen.

De CVP worstelt openlijk met het probleem van haar banden met de bevriende sociale organisaties en binnen die organisaties, het ACW op kop, wordt steeds minder vanzelfsprekend uitgegaan van het feit dat de CVP de enige partner is. De vernieuwing van PVV naar VLD bestond voor een groot deel uit het resoluut doorknippen van de banden tussen de liberale partij en haar liberale zuilorganisaties. De neergang van Guy Verhofstadt, de architect van de VLD, kan voor een stukje toegeschreven worden aan zijn beeldenstormerij terzake. Binnen de socialistische familie wordt steeds openlijker gesproken over de breuk tussen partij en vakbond, de verstoorde 1-meivieringen in Wallonië waren er het zoveelste symptoom van. Ook de Vlaamse beweging zit met een politiek probleem. De grote moeilijkheden in het IJzerbedevaartcomité in 1994 en de gespreide slagorde op de Bedevaart in 1995 waren

¹ Dit artikel is gebaseerd op mijn doctoraatsproefschrift: *Tussen loyaliteit en selectiviteit, Over de ambivalente verhouding tussen nieuwe sociale bewegingen en groene partij in Vlaanderen*, Garant, Leuven, 1995. Voor meer details verwijs ik naar daar.

gedeeltelijk te wijten aan de discussie over de partijpolitieke bindingen van het Comité. Tenslotte, kan het veelbesproken 'Project Coppieters' met wat goede wil geïnterpreteerd worden als een poging om op termijn het Vlaamse partij- en bewegingslandschap te herverkavelen en met name een nieuwe politieke formatie te formeren die de spreekbuis zou moeten zijn van alles wat beweegt aan de linkerkant van het politieke spectrum [Walgrave, i.d. #15].

Kortom, de verhoudingen tussen politieke partijen en sociale organisaties zijn volop in beweging en staan ter discussie, en dat zowel bij de niet-verzuilde partijen en organisaties als binnen de bestaande zuilen. De politieke verzuiling, waarbij partijen en organisaties op basis van hun intrinsieke aantrekkingskracht elkaar openlijk en wederzijds eeuwig durende en exclusieve trouw beloven, staat onder druk. Politieke partijen en sociale bewegingen zijn volop op zoek naar andere, niet-verzuilde en meer selectieve vormen van wederzijdse samenwerking.

Wat moeten we ons bij deze 'andere' verhouding tussen politieke partijen en sociale organisaties voorstellen? In welke richting evolueert de politieke verzuiling? Om een eerste antwoord op deze vragen te vinden hoeven we niet in een glazen bol te kijken of aan 'giskunde' te doen, ook al zou die wetenschappelijk verantwoord zijn. Er is immers een eigentijdse *case* voorhanden waarin we, zonder futurologische bijscholing, een glimp kunnen opvangen van hoe voorheen verzuilde politieke partijen en sociale organisaties zich in de toekomst misschien wel ten opzichte van elkaar zullen gaan opstellen ²: Het gaat om de verhouding tussen de Vlaamse nieuwe sociale bewegingen en de groene partij Agalev. *Mutatis mutandis* kan hun LAT-relatie van aantrekken en afstoten misschien model staan voor een 'post-verzuilings-verhouding' tussen politieke partijen en sociale organisaties.

Deze bijdrage neemt de ambivalente relatie tussen Agalev en de nieuwe sociale bewegingen uitgebreid onder de loep. In een eerste paragraaf wordt nagegaan wat Agalev en de Vlaamse nieuwe sociale bewegingen bindt. Onderzocht wordt of de groene partij en de Vlaamse nieuwe sociale bewegingen ideologisch bij elkaar aanleunen. Daarna worden in de tweede paragraaf hun effectieve verhouding, hun structurele contacten en de mate van koppeling in kaart gebracht. In de derde paragraaf wordt die relatie getypeerd als een alternatieve vorm van niet-verzuilde intermediatie. In de vierde paragraaf wordt gepeild naar de oorzaken van de ambivalentie van hun verhouding: wat scheidt groene partij en bewegingen. Om dan in de slotparagraaf kort terug te komen op het beginthema door de speculatie te onderbouwen dat de bestaande verzuilde, 'gebetonneerde' partij-organisatie-relaties misschien wel naar dat model zullen afdrijven.

WAT GROENE PARTIJ EN NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN BINDT

Leunen de nieuwe sociale bewegingen — het onderzoek beperkte zich tot drie ervan, met name de milieubeweging, de derde-wereldbeweging en de vredesbeweging — inhoudelijk-ideologisch dichter bij Agalev aan dan bij de andere Vlaamse partijen? Duurzame, formele en exclusieve samenwerking tussen organisaties en partijen veronderstelt immers, zeker in de beginfase, een grote inhoudelijke affiniteit. Dat leerden ons talloze verzuilingsstudies.

Algemeen heerst de sterke indruk dat nieuwe sociale bewegingen en Agalev inhoudelijk volledig op dezelfde golflengte zitten. Die indruk is zo overweldigend dat zowel publiek, participanten, journalisten als sociale wetenschappers nauwelijks stilstaan bij de vraag hoe ver die inhoudelijke verwantschap dan wel gaat en hoe veel dichter de nieuwe sociale bewegingen bij Agalev staan dan bij de andere Vlaamse politieke partijen, of omgekeerd. Zelfs gerenommeerde

² Waarschijnlijk zijn er nog wel meer en langer bestaande *cases* voorhanden, die eveneens een ambivalente en niet-verzuilde verhouding tussen sociale organisaties en de hen 'vertegenwoordigende' partijen te zien geven zoals bijvoorbeeld de verhouding tussen de VU en de Vlaamse beweging.

sociologen en politicologen scheren nieuwe sociale bewegingen en groene partijen meer algemeen dikwijls zonder scrupules over één kam en schromen er zich bijvoorbeeld niet om theorieën over nieuwe sociale bewegingen te onderbouwen met gegevens over groene partijen en *vice versa*.

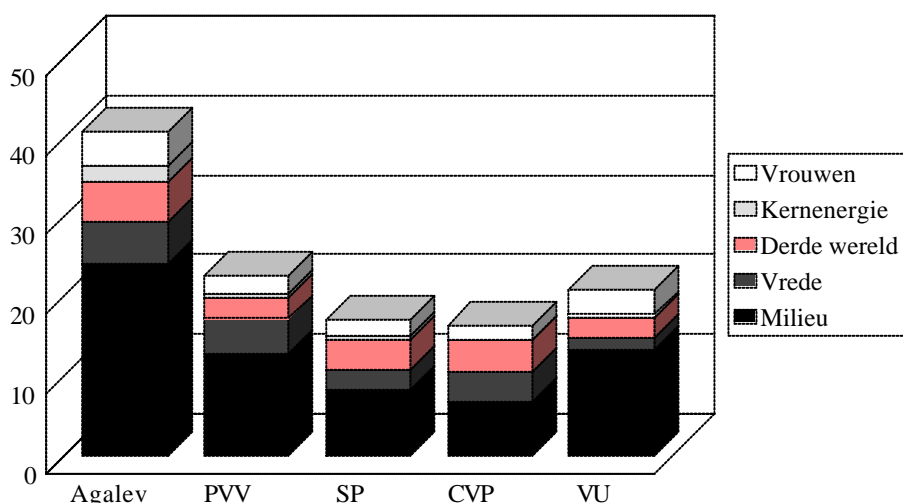
Op verschillende manieren ging ik empirisch na in welke mate Agalev en de Vlaamse nieuwe sociale bewegingen inhoudelijk loten van dezelfde stam zijn. Ten eerste door de partijprogramma's van Agalev met die van de andere partijen te vergelijken, ten tweede door een gedeelte van Agalevs parlementaire actie te vergelijken van die van de SP en de VU, en ten derde door aan sleutelparticipanten van lokale nieuwe sociale bewegingsorganisaties te vragen welke partij het dichtste aanleunde bij hun beweging. Alle gegevens wezen in dezelfde richting.

(1) Politieke verkiezingsprogramma's zijn het uithangbord van een politieke partij. Ze werft er stemmen mee en motiveert er haar leden mee. Hoewel verkiezingsprogramma's meestal oppervlakkig en onvolledig zijn en de standpunten van een partij dikwijls heel wat preciezer en concreter zijn dan uit haar verkiezingsprogramma mag blijken, is het partijprogramma hét visitekaartje waarmee een partij haar eigenheid en identiteit in de verf zet. De partijprogramma's van de parlementsverkiezingen van 1987, de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 en de Europese verkiezingen van 1989 van de toenmalige grote Vlaamse partijen — CVP, SP, PVV, VU en Agalev — werden zowel kwantitatief als kwalitatief geanalyseerd.

Eerst werd nagegaan in welke mate er in de programma's aandacht besteedt werd aan de typische nieuwe-sociale-bewegingsdomeinen milieu, derde wereld, vrede, kernenergie en vrouwenemancipatie. In FIGUUR 1 kan men de resultaten van deze kwantitatieve analyse vinden.

FIGUUR 1

Aandeel van de verschillende bewegingsthema's in de verschillende partijprogramma's van de vijf Vlaamse partijen in 1987, 1988 en 1989

Agalev overtreft alle andere partijen en toont verreweg het meeste programmatorische aandacht voor de typische nieuwe-sociale-bewegingsthema's. De groene partij besteedt gemiddeld iets meer dan 40% van haar programmaruimte aan milieu, vrede, derde wereld, kernenergie en vrouwen. De PVV volgt als tweede met bijna 22%. Daarna volgen de VU met 21%, de SP met

17% en de CVP met net geen 15% van haar programmaruimte. Op de figuur is het moeilijk te zien, maar Agalev besteedt niet alleen het meeste aandacht aan de verschillende bewegingsdomeinen samen, maar scoort ook op elk van de bewegingsdomeinen apart het hoogste. Agalevs grote aandacht voor bewegingsthema's is daarbij sterk gespreid over de programma's van de verschillende verkiezingen. Bij de andere partijen, vooral bij de PVV, was dat niet steeds het geval. Tenslotte zij opgemerkt dat vooral het milieuthema erg populair is bij de Vlaamse partijen. De andere bewegingsthema's, vooral kernenergie en vrouwen, kunnen op heel wat minder programmatorische aandacht rekenen.

Dat een partij een gedeelte van zijn programmaruimte aan bewegingsthema's wijdt, zegt echter nog niets over de strekking van die aandacht, met name of de partijstandpunten die in het programma vertolkt worden ook overeenstemmen met de standpunten van de betrokken nieuwe sociale beweging.

Daarom werden in een tweede fase de partijprogramma's van de vijf partijen naast de centrale eisenbundels van de milieubeweging, de derde-wereldbeweging en de vredesbeweging gelegd en werden beide kwalitatief-inhoudelijk vergeleken. Daaruit bleek dat Agalevs programmapunten wonderwel overeenstemmen met de centrale eisen van de bewegingen. Soms lijken de teksten wel van elkaar overgeschreven, en als er dan verschillen zijn dan is het standpunt van de groene partij meestal radicaler dan dat van de beweging. De andere partijen volgen op een afstand, met de SP op kop, dan de VU, daarna de CVP en op grote afstand de PVV. Die 'volgorde' van partijen gold voor elk van de drie bewegingen, zowel voor milieu, derde wereld als vrede. Opmerkelijk is wel dat de PVV wel veel kwantitatieve aandacht voor de bewegingsthema's had, hoewel vrijwel exclusief voor milieu, maar dat de standpunten die de liberalen in hun programma ten beste gaven inhoudelijk helemaal niet overeenstemden met de eisen van de betrokken beweging, wel integendeel. De SP blijkt de meest consistente *challenger* van Agalev gevolgd door de VU.

(2) Partijprogramma's zijn vrome intentieverklaringen. De politieke volkswijsheid leert dat partijen zeker niet altijd doen wat ze voor de verkiezingen beweren te zullen doen. Dat 'doen' van politieke partijen werd onderzocht aan de hand van hun parlementaire actie³. De parlementaire actie van Agalev werd gedurende bijna anderhalf jaar, van december 1987 tot en met maart 1989, doorgenomen en geclassificeerd volgens thema: nieuwe-sociale-bewegingsthema's versus 'traditionele' politieke thema's zoals justitie verkeer, staatshervorming, begroting, werkgelegenheid,... Wat de schriftelijke vragen aan ministers betreft, gebeurde dat niet alleen met de Agalevvragen, maar ook met de vragen van SP- en VU-parlementsleden. Wat bleek?

Dat de Agalevparlementsleden in hun interventies erg veel aandacht hebben voor bewegingsthema's: bijna de helft van de plenaire interventies in Kamer en Senaat situeren zich op bewegingsdomeinen. De vergelijking van de schriftelijke vragen van Agalevparlementsleden met deze van hun SP- en VU-collega's toonde dat de groene mandatarissen twee- tot drie- en zelfs viermaal zoveel vragen stelden in verband met bewegingsthema's dan hun rode en gele tegenhangers. In TABEL 1 werden de resultaten voor de Kamer opgenomen.

³ Het gaat hier om interventies in plenaire besprekingen, wetsvoorstellen, stemverklaringen, mondelinge vragen en interpellaties.

TABEL 1

Schriftelijke vragen van Agalev, VU en SP in de Kamer (december 1987-maart 1989): aandeel (in %) van nieuwe-sociale-bewegingsthema's en van traditionele thema's

	AGALEV (n=250)	VU (n=356)	SP (n=296)
NIEUWE-SOCIALE-BEWEGINGSTHEMA'S			
Vrede	19.6	6.5	11.5
Milieu	12.8	5.1	3.0
Kernenergie	6.0	1.2	1.4
Derde wereld	4.0	4.2	2.7
Vrouwen	0.4	2.0	0.3
Totaal	42.8%	18.8%	18.9%
TRADITIONELE THEMA'S			
Sociale zaken	8.4	18.2	22.6
Onderwijs	2.8	4.2	10.5
Verkeer	10.0	11.5	6.8
Openbare werken	6.4	2.8	0.0
Justitie	20.0	10.1	17.2
Financiën	2.4	4.2	7.8
Communautair	0.0	12.4	0.3
PTT/RTT	1.6	0.6	1.7
Andere	5.6	17.1	14.2
Totaal	57.2%	81.2%	81.1%

Beide impliciete vergelijkingen tussen Agalev en de andere partijen bevestigen dus het vermoeden dat de groenen inhoudelijk dichterbij de nieuwe sociale bewegingen staan dan de andere Vlaamse partijen.

(3) Een derde strategie om de inhoudelijke affiniteit tussen de nieuwe sociale bewegingen en Vlaamse partijen te exploreren, was het expliciet bevragen van sleutelfiguren uit de bewegingen. Lokale sleutelfiguren werden gevraagd welke partij inhoudelijk het dichtste bij hun beweging stond. Ik opteerde voor een bevraging van lokale bewegingskaders — zoals coördinatoren van 11.11.11.-comités, voorzitters van lokale milieu-actiegroepen, secretarissen van de gemeentelijke VAKA-groep,... — gezien nationale bewegingskaders, om allerlei redenen waar ik later op terugkom, doorgaans niet bereid waren op deze vraag te antwoorden. In zeven Vlaamse gemeenten ⁴ werd het nieuwe-sociale-bewegingslandschap geïnventariseerd en werd in elke lokale bewegingsorganisatie één sleutelactor in een diepte-interview ondervraagd. Op de vraag welke partij het dichtste bij hun groep stond, antwoordde 66% dat dat Agalev was, 11% VU, 9% SP, 9% CVP, 1% PVDA en 1% PVV.

⁴ Het ging om Hoogstraten, Rumst, Tielt, Haacht, Herent, Lommel en Diepenbeek.

Aan de hand van een kwantitatieve computeranalyse van de diepte-interviews werd daarnaast nagegaan met welke 'kleur' er door de respondenten over de verschillende partijen werd gesproken: met appreciatie, negatief, of neutraal? Zoals te verwachten was, werd Agalev niet alleen veruit het meest vernoemd door de respondenten maar waren de meeste van die vermeldingen bovendien ook positief gekleurd. Van de totale positieve 'partij-aandacht' voor alle partijen, sleepte Agalev bijna de helft in de wacht. De groene partij was daarbij de enige partij die bij alle bewegingen een positief saldo (meer positieve dan negatieve vermeldingen) op zijn conto kon schrijven.

Inhoudelijk staat de verwantschap tussen de nieuwe sociale bewegingen en Agalev buiten kijf. De groene partij leunt duidelijk het dichtste bij de bewegingen aan, gevolgd door de SP, dan de VU, de CVP en op een hele afstand de PVV. Wat in het bovenstaande niet werd aangetoond, maar wel uit een uitgebreide analyse blijkt, is het feit dat de groene partij heel wat dichter bij de derde-wereldbeweging staat dan bij de milieubeweging. De vredesbeweging ligt daar ergens tussenin. Agalev is dus minder een milieupartij, dan wel een derde-wereldpartij, wat duidelijk tegen de stereotypering van 'de groenen' ingaat.

WELKE STRUCTURELE CONTACTPUNTEN ER TUSSEN GROENE PARTIJ EN NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN BESTAAN

Samenwerking en koppeling tussen politieke partijen en sociale organisaties kan alleen bestaan bij de gratie van communicatiekanalen tussen beide. Aangezien de eigenlijke communicatie door die communicatiekanalen moeilijk empirisch te vatten is, moeten de hoeveelheid, de sterkte en de kwaliteit van de communicatiekanalen tussen politieke actoren ons onrechtstreeks een idee geven van de exclusiviteit, de formaliteit en de duurzaamheid en dus van de mate van 'verzuuldheid' van hun wederzijdse koppeling. In de bestaande zuilen zijn er veel communicatiekanalen tussen zuilpartij en zuilorganisaties, het gaat om sterke communicatiekanalen die zich op het hoogste niveau bevinden en de kwaliteit van de communicatiekanalen - de mate waarin ze bijvoorbeeld toelaten vertrouwelijke informatie uit te wisselen, de mate waarin de betrokken communicatoren deskundig zijn en de mate waarin ze hun organisatie 'binden' - is hoog. Hoe zit het met de communicatiekanalen, de contactpunten tussen groene partij en nieuwe sociale bewegingen? In welke mate is er sprake van koppeling? En in welke mate is die koppeling exclusief, duurzaam en formeel?

Er zijn een vijftal types structurele contactpunten tussen politieke partijen en sociale organisaties mogelijk: overlappend leiderschap, overlapping van leden en militanten, expliciete coördinatiestructuren, vertegenwoordigende substructuren en indirecte contactpunten.

(1) Overlappend leiderschap betekent dat eenzelfde persoon in beide organisaties een bestuursfunctie bekleedt of een leidende rol speelt. Een voorbeeld uit de Vlaamse politiek: in 1992 zetelde Mia De Vits, nationaal secretaris van het ABVV, in het partijbureau van de SP. Zulke overlappings zorgen voor een brug tussen beide organisaties die toelaat rechtstreeks met elkaar te communiceren. Misschien zijn overlappende leiderschappen wel het belangrijkste koppelingsmechanisme tussen politieke partijen en sociale organisaties: ze situeren zich op hoog niveau waardoor de representativiteit, de deskundigheid en de autoriteit van de communicator groot is; het gaat om brede en onbeperkte communicatiekanalen die toelaten allerlei soorten informatie uit te wisselen; ze geven daarbij doorgaans de kans om vertrouwelijke informatie door te spelen en bovendien, niet onbelangrijk, lopen ze minder in de kijker dan de

meer formele, georganiseerde contactpunten. Het verwondert dan ook niet dat overlappend leiderschap zowat het meest geliefkoosde koppelingsmechanisme binnen de zuilen is. Bij haar heroprichting in 1945 stopte de CVP bijvoorbeeld officieel met een standenpartij te zijn, maar dat verhinderde niet dat partij en standenorganisaties vooral via wederzijdse coöptatie in interne en externe (mandaten) functies stevig aan elkaar geklonken bleven.

Nu zijn overlappende leiderschappen niet alleen belangrijk in hun 'synchronische' vorm - iemand is op hetzelfde moment 'leider' van partij en organisatie - maar ook in hun 'diachronische' vorm waarbij een ex-bestuurder van een partij later een bestuursmandaat of een extern mandaat opneemt in een organisatie of omgekeerd. Carrières van politieke positiebekleders spelen een belangrijke rol. Als iemand afscheid neemt uit een leidende positie binnen een organisatie (partij), knipt hij/zij niet alle banden met die organisatie (partij) door. Er blijven een aantal bevoorrechte, persoonlijke en informele contacten bestaan. Het belang van zulke *old buddies*-netwerken is niet te onderschatten. Agalev en de nieuwe sociale bewegingen beschikken vooral via zulke diachronische overlappingsen over goede communicatiekanalen, veel minder dan via synchronische overlappingsen, tenzij dan op lokaal vlak waar er wel gelijktijdige overlappingsen bestaan. Hieronder ga ik eerst kort in op de overlapping op nationaal vlak, daarna op de lokale overlapping.

Op nationaal vlak zijn er geen synchronische overlappingsen te vinden. De huidige voorzitter, secretaris en de stafleden van, bijvoorbeeld, VAKA of de Bond Beter Leefmilieu, spelen geen leidende rol in Agalev, als ze al lid zijn. Ook omgekeerd is dat het geval: partijfiguren tref je nauwelijks aan in de topgeledingen van de bewegingsorganisaties. Totaal anders ligt dat echter met de diachronische overlapping. Er zijn erg veel nationale Agalevleiders, in de brede betekenis van het woord, die een carrière, soms zelfs een professionele carrière, in de nieuwe sociale bewegingen achter de rug hebben. Sommigen werden door hun bewegingsorganisatie verplicht hun bewegingsfunctie neer te leggen toen ze openlijk voor Agalev kozen. Vrijwel het volledige Agalevapparaat, dat al bij al nog bescheiden gebleven is, is bemand met ex-kaders uit de nieuwe sociale bewegingen. Dat geldt zowel voor de interne als voor de externe sleutelfuncties in de partij. In haar intern nationaal kader telde Agalev een aantal notoire ex-bewegers zoals Guido Steenkiste - oprichter-voorzitter van VAKS, ex-voorzitter van de BBL en ex-voorzitter van Greenpeace — of Paul Janssens, top-Oxfam-Wereldwinkelier en trekker van VAKA.

Belangrijker dan die interne sleutelfuncties, zijn de externe mandaten, met name de parlamentsleden van Agalev. De carrières van de elf nationale Agalevparlamentsleden in de legislatuur 1987-1991 werden systematisch onderzocht: nagenoeg alle parlamentsleden hadden gemiliteerd in de bewegingen, heel wat hadden nationale functies waargenomen, enkelen zoals Jos Geysels, Magda Aelvoet en Mieke Vogels hadden er zelfs hun brood in de bewegingen verdiend.

Dat zulke diachronische overlappingsen wel degelijk 'werken' en krachtige communicatiekanalen tussen partij en bewegingen zijn, bleekt wel. De parlementaire actie van de parlamentsleden uit deze periode werd niet alleen thematisch geklasseerd, er werd de betrokken parlamentsleden ook gevraagd waar ze hun parlementaire mosterd vandaan haalden, met andere woorden waar de ideeën, de inspiratie, de informatie en de documentatie vandaan kwam om hun daden in de parlement te stofferen. Het bleek dat een groot aandeel van de parlementaire activiteiten van Agalev, geschat op meer dan de helft, tot stand kwam na directe en rechtstreekse contacten met bewegingskaders, dikwijls ex-collega's of ex-medestanders. De Agalevparlamentsleden kunnen dan ook zonder overdrijven de parlementaire arm van de nieuwe sociale bewegingen genoemd worden.

Een korte vergelijking met de carrières van de SP- en VU-parlamentsleden uit de vorige legislatuur (1991-1995) leert dat deze, enkele uitzonderingen niet te na gesproken, heel wat

minder uit de bewegingen afkomstig zijn maar, zeker wat de socialisten betreft, eerder geput worden uit de eigen socialistische organisaties. De herkomst van hun parlementaire actie werd niet nagegaan.

Wat de lokale overlapping betreft is niet alleen sprake van diachronische maar ook van synchronische overlapping tussen plaatselijke Agalev-kopstukken en bewegingstrekkers. Dat heeft ondermeer te maken met het feit dat lokale functies minder zichtbaar zijn, dat ze minder representatief geacht worden en dus minder wederzijdse identificatie in de hand werken. Ik kom daar op terug.

In het lokale onderzoek in zeven gemeenten werd de respondent, de 'leider' van zijn/haar lokale bewegingsorganisatie, gevraagd of hij/zijzelf en/of anderen van zijn groep een functie bekleedden in een plaatselijke politieke partij. In TABEL 2 staan de antwoorden op deze vraag.

TABEL 2

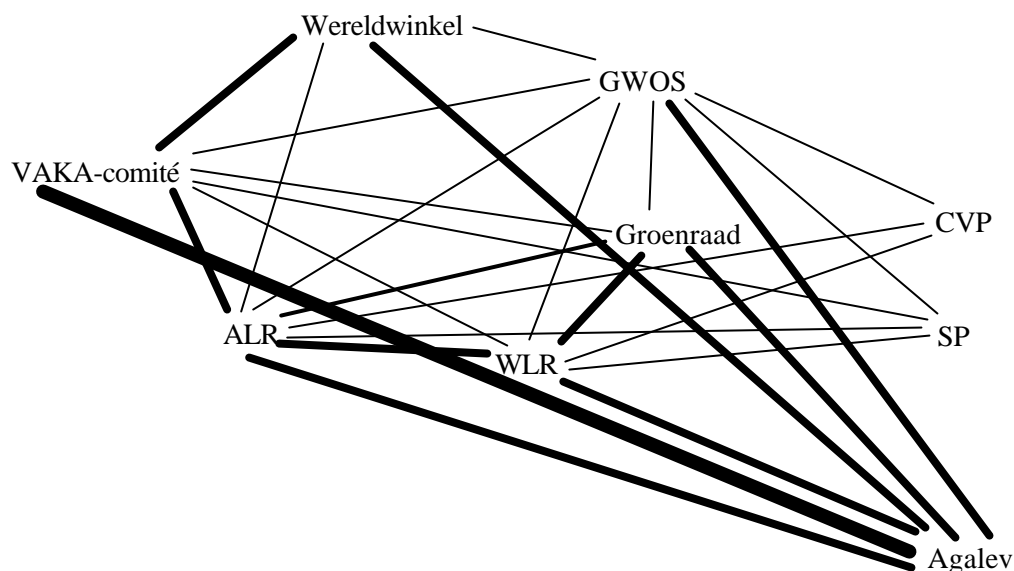
Actieve partijlidmaatschappen van 100 lokale bewegingskaders in zeven Vlaamse gemeenten (1991)								
	AGALEV	CVP	SP	VU	PVV	PVDA	ANDERE	TOTAAL
DERDE- WERELDBEWEGING	27	5	4	2	-	-	4	42
in %	64	12	10	5	0	0	10	101%
MILIEUBEWEGING	19	6	6	5	2	1	-	39
in %	49	15	15	13	5	3	0	100%
VREDESBEWEGING	8	2	5	3	-	1	-	19
in %	42	11	26	16	0	5	0	100%
TOTAAL (=%)	54	13	15	10	2	2	4	100%

De tabel toont dat lokale bewegingskaders, als ze actief zijn en een functie uitoefenen in een lokale partij, veruit het meest militeren in Agalev. SP, CVP en VU volgen op een hele afstand. Daarbij moet men weten dat CVP, SP, VU en PVV in 1991 een tien- tot twintigvoudig groter aantal leden telden dan de groene partij en dat Agalev in 1991 slechts 0.06% van alle partijleden in Vlaanderen had. Naar de verschillende bewegingen toe is het opvallend dat vooral derde-wereldbewegers zich ontpoppen tot trekkers van de gemeentelijke Agalevgroepen.

Op basis van dezelfde gegevens werd een poging ondernomen om per gemeente de netwerken van bewegingsorganisaties en politieke partijen te reconstrueren. In FIGUUR 2 werd, bij wijze van voorbeeld, het netwerk in de Antwerpse gemeente Rumst afgebeeld. De dikte van de lijnen tussen de organisaties duidt op de mate van leiderschapsoverlapping.

FIGUUR 2

Netwerk van bewegingsorganisaties en politieke partijen in Rumst

In Rumst was Agalev erg sterk aanwezig in het bewegingsnetwerk. In elk van de zeven onderzochte gemeenten was Agalev van alle lokale partijen het sterkste verbonden met de lokale bewegingssector, maar niet overal zo sterk als in Rumst. In geen enkele gemeente was er echter sprake van een exclusieve verbondenheid van de gehele bewegingssector met Agalev, hoewel duidelijk wel van een dominante verbondenheid. In elk gemeentelijk bewegingsnetwerk was er minstens één bewegingsorganisatie die een leidersfiguur van een andere lokale partij onder haar eigen spilfiguren telde.

Ik mag besluiten: bij de nationale kaders is er een grote diachronische leiderschapsoverlapping tussen groene partij en bewegingen; op lokaal vlak is die overlapping ook synchronisch; steeds is die overlapping groter dan die tussen de nieuwe sociale bewegingen en de andere Vlaamse partijen. Belangrijk is dat die contactpunten niet exclusief zijn, maar toch is de dominantie van Agalev indrukwekkend. Er is via de leiderschapsoverlappings sprake van een zeker bevoorrecht contact tussen bewegingen en partij.

(2) Een tweede integratiemechanisme dat partijen en organisaties bindt, is hun onderlinge overlapping van leden en militanten. De betekenis van deze overlapping is minder groot dan die van de overlappende leiderschappen. De kwaliteit van de erdoor uitgewisselde informatie is kleiner omdat de invloed en de legitimiteit van de communicerende actor minder groot is. Toch is overlapping aan de basis niet onbelangrijk. In een ideaaltypisch verzuilde situatie leidt ze tot externe segregatie van bevolkingsgroepen die door de eerste verzuilingstheoretici tot een van de belangrijkste kenmerken van verzuiling werd uitgeroepen. Overlapping van achterban heeft vooral een integrerende betekenis als ze door partij- en organisatieleiders in de hand wordt gewerkt en expliciet als koppelingsmechanisme wordt aangewend. Zo riep het ACW haar leden in 1986 op om in (nog) grote(re) getale lid te worden van de bevriende CVP en zodoende de

impact van de christelijke arbeidersbeweging op de CVP (nog) te vergroten. Zulke strategie is afwezig bij de nieuwe sociale bewegingen en Agalev, maar er is wel een grote spontane overlapping aan de basis. Veel nieuwe-sociale-bewegingsleden zijn lid van Agalev, of stemmen voor Agalev, en omgekeerd zijn Agalevleden en -militanten sterk geëngageerd in de nieuwe sociale bewegingen. Ik toon dat hieronder aan door eerst in te gaan op de partijaffiliatie van nieuwe-sociale-bewegingsleden en daarna op de bewegingsbetrokkenheid van de Agalevleden.

Er zijn heel wat steekproeven onder leden van verschillende nieuwe-sociale-bewegingsorganisaties voorhanden - ze allen aanhalen zou ons hier te ver leiden - die aangeven dat de leden of medewerkers van de bewegingsorganisaties meer lid zijn van Agalev dan van andere partijen, dat ze meer op Agalev stemmen dan op andere partijen of dat ze de groene partij positiever beoordelen dan de andere partijen.

Wat dat laatste betreft, spreekt een groot onderzoek bij 11.11.11.-medewerkers boekdelen. In TABEL 3 werd de partijbeoordeling van de verschillende Vlaamse partijen door verschillende categorieën 11.11.11.-medewerkers, naargelang engagement, in kaart gebracht.

TABEL 3 ⁵

Partijbeoordeling (schaal van -3 tot +3) door 11.11.11.-medewerkers in 1993 (n=608)

	ACTIELEDEN	MIDDENGROEP	KERNLEDEN	TOTAAL
AGALEV	+1.31	+1.48	+1.82	+1.47
CVP	+0.09	-0.19	-0.92	-0.20
SP	-0.11	+0.03	+0.38	+0.04
VLD	-0.55	-1.09	-1.67	-0.98
VU	-0.16	-0.33	-0.36	-0.27
PVDA	-0.65	-0.67	-0.37	-0.60
VLAAMS BLOK	-2.92	-2.72	-2.48	-2.66
ROSSEM	-1.64	-1.77	-1.86	-1.73

Agalev is de enige partij die een ronduit goed rapport krijgt (+1.47). De SP komt met de hakken over de sloot (+0.04). Alle andere partijen komen negatief tot sterk negatief uit de bevraging. Bovendien is opvallend dat de Agalevvoorkeur significant toeneemt naargelang de betrokken 11.11.11.-medewerker sterker geëngageerd is in de beweging. Een gelijkaardig fenomeen tref ik aan bij de SP, bij de andere partijen is net het omgekeerde het geval. Op basis van de ruwe gegevens die aan TABEL 3 ten grondslag liggen, werd een nieuwe variabele 'stemgedrag' geconstrueerd: maar liefst 81% van de kernleden van het NCOS zou op Agalev stemmen en bij de Oxfam-Wereldwinkeliers onder de 11.11.11.-medewerkers zou het aantal Agalevstemmers zelfs oplopen tot meer dan 90%.

Een bevraging bij VAKA-militanten naar hun stemgedrag in 1981 - Agalev kwam toen voor de eerste keer nationaal op en behaalde ongeveer 4% van de stemmen - geeft aan dat Agalev onder VAKA-militanten met 44% van de stemmen veruit de grootste partij was [De Deken, 1988 #69](pag. 28). Andere onderzoeken bij bewegingsorganisaties zoals Pax Christi, Vredeseilanden en Hand In Hand wijzen in dezelfde richting.

Ook binnen Agalev werden enkele ledenenquêtes doorgevoerd. Ze geven het spiegelbeeld van wat ik bij de bewegingsenquêtes constateerde. In 1984 kwam Speelman tot het besluit dat 49% van de Agalevleden lid waren van een vredesorganisatie, 47% van een milieugroep en 38% van

⁵ Tabel overgenomen uit [Billiet, 1993 #68](pag. 103-105).

een derde-wereldorganisatie [Speelman, 1986 #70](pag. 58-59). In 1985 telden Kitschelt en Hellemans 44% milieubewegers onder de Agalevleden, 51% vredesbewegers en 48% derde-wereldbewegers [Kitschelt, 1990 #71](pag. 114). Gemiddeld zou elk Agalevlid tegelijkertijd ook lid zijn geweest van 2.1 bewegingsorganisaties. Ik beschik niet over vergelijkende gegevens over bewegingsengagements van de leden van andere politieke partijen maar er mag, gezien het voorgaande, geredelijk van uitgegaan worden dat hun bewegingslidmaatschap gemiddeld lager ligt.

(3) Een derde koppelingsmechanisme tussen partijen en organisaties is het oprichten van expliciete coördinatiestructuren. Het gaat om een overlegorgaan - gesitueerd in partij of organisatie of in een koepel tussen hen in - waarin de partners elkaar via legitieme en gemandateerde vertegenwoordigers ontmoeten met als doel de wederzijdse samenwerking te belichamen en te coördineren. Door hun aard impliceren zulke tussenstructuren dat er sprake is van exclusieve en duurzame communicatiekanalen, hun formaliteit is echter niet steeds evident. De zogenaamde Agendacommissie in de schoot van de CVP was bijvoorbeeld geen statutair erkend, formeel orgaan maar zou voor de besluitvorming in de CVP belangrijker zijn geweest dan de belangrijkste statutaire partijorganen [Smits, 1982 #72](pag. 78). Andere voorbeelden van zulke expliciete coördinatiestructuren zijn, of waren, het Politiek Comité van de Boerenbond, de Permanente Contactcommissie van het ACW en de Gemeenschappelijke Actie in de socialistische familie.

Zulke expliciete coördinatiestructuren ontbreken volledig bij de nieuwe sociale bewegingen en Agalev. Op geen enkele plaats ontmoeten bewegingen en groene partij elkaar op een georganiseerde manier via gemandateerde vertegenwoordigers.

(4) Vertegenwoordigende substructuren zijn informele subgroepen in partij of organisatie die niet als groep georganiseerd zijn maar die ten tijde van cruciale beslissingen - in een partij bijvoorbeeld de lijtsamenstelling, programmahervormingen of verkiezingen van de voorzitter - omwille van hun gemeenschappelijke partij- of organisatieachtergrond samenklitten en tijdelijk als groep optreden om de standpunten en de belangen van de ene organisatie in de andere intern te verdedigen.

Bij Agalev werd systematisch nagegaan in welke mate de thematische Agalevwerkgroepen, die de standpunten en programmapunten van de groene partij op de typische bewegingsdomeinen uitwerken en voorbereiden, *de facto* als vertegenwoordigers van de betrokken beweging functioneerden. Voor verschillende van die werkgroepen was dat inderdaad het geval. Kaders van bewegingen, soms niet eens formeel lid van de groene partij, maken deel uit van de hen aanbelangende interne partijwerkgroep en bepalen daar mee het standpunt van Agalev. Ze verdedigen daarbij meestal de standpunten van 'hun' bewegingsorganisatie en met hun mening wordt in de werkgroep wel degelijk rekening gehouden juist omdat ze als informele vertegenwoordigers van de bewegingen beschouwd worden. Niet bij alle onderzochte werkgroepen - milieu, dierenwelzijn, landbouw, ruimtelijk ordening, vrede en derde wereld - was dat het geval, bij verschillende echter wel.

(5) Indirecte contacten genereren communicatiekanalen tussen partij en bewegingsorganisaties die niet zozeer gericht zijn op de rechtstreekse communicatie tussen beide. Ze komen tot stand doordat beide partners indirect met elkaar te maken hebben. Ook hier is er weer een heel scala van mogelijkheden gaande van het met een delegatie aanwezig zijn op een activiteit van de

andere tot het exclusief samen oprichten en besturen van een organisatie. Een voorbeeld van dat laatste was de krant *De Morgen* die, tot haar faillissement, door SP en ABVV samen gerund werd.

Wat Agalev en de nieuwe sociale bewegingen betreft, komen zulke indirecte contacten veelvuldig voor, in ieder geval veelvuldiger dan de indirecte contacten tussen de nieuwe sociale bewegingen en de andere Vlaamse partijen. Ik geef enkele voorbeelden.

Tussen 1981 en 1990 kon het tijdschrift *De Groenen* beschouwd worden als een poging van de partij om via een exclusief partnerschap met de nieuwe sociale bewegingen in dat tijdschrift, structurele contactpunten met de bewegingen te ontwikkelen. De Groenen werden echter geen succes en konden nooit naar een brede bewegingsachterban doorstoten.

Agalev zetelt of zetelde in verschillende beheersorganen van bewegingsorganisaties. Zo had Agalev een vertegenwoordiger in VAKA, naast enkele andere politieke partijen, maar zat ze als enige partij in het dagelijks Bureau van het OCV, de koepel van de vredesbeweging. Via haar studiedienst IPE, zit Agalev als enige Vlaamse partij in het Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling (VODO). Verder is of was Agalev ook vertegenwoordigd in het NCOS, in de werkgroep Arbeid en Milieu, in het VOK en in het 8-maartcomité.

Zelden organiseren groene partij en bewegingsorganisaties openlijk samen een evenement. Een persconferentie over Klasse-1-storten in 1989 was één van de weinige uitzonderingen. In 1994 wilde Agalev samen met de milieubeweging de *Dag van de Aarde* vieren, maar de beweging was niet enthousiast waarop Agalev zijn feest een dag eerder alleen vierde.

De indirecte contacten tussen partij en bewegingen zijn vooral veelvuldig doordat beide elkaar voortdurend tegenkomen op allerlei activiteiten zoals studiedagen, ludieke acties, betogingen, geldinzamelingen, petitie's,... Zo neemt de groene partij veel sterker dan de andere politieke partijen deel aan de 11.11.11.-actie [Billiet, 1993 #68](pag. 23-27). Een andere aanduiding in die richting is het feit dat in *Bladgroen*, het ledenblad van Agalev, heel wat bewegingsactiviteiten worden aangekondigd, zelfs meer dan interne partij-activiteiten. Uit een onderzoek naar de collectieve acties (betogingen, petitie's, blokkades,...) van de nieuwe sociale bewegingen tussen 1981 en 1992 bleek dat Agalev veel meer dan de andere Vlaamse partijen de bewegingsacties met raad en daad ondersteunde [Walgrave, 1994 #5](pag. 36).

Deze indirecte contacten tussen bewegingen en partij zijn zelden of nooit exclusief, niet formeel en niet duurzaam. Maar de grote massaliteit van de indirecte contacten, het feit dat er heel wat meer indirecte contacten zijn tussen bewegingen en groene partij dan tussen bewegingen en andere partijen en de spreiding van de contacten op de verschillende niveaus, geven aan deze contacten toch een zeker gewicht.

Als besluit van deze paragraaf kan ik stellen dat de nieuwe sociale bewegingen er heel wat communicatiekanalen met Agalev op na houden, veel meer dan met de andere partijen. Dit geeft aan dat er wel degelijk van een zekere samenwerking, van een soort koppeling tussen partij en bewegingen sprake is.

Er zijn echter grote verschillen tussen de bewegingen onderling. Bij de milieubeweging werd de grootste terughoudendheid tegenover Agalev vastgesteld. Van de drie onderzochte bewegingen onderhield de derde-wereldbeweging ongetwijfeld de beste contacten met de groene partij, soms neigden die contacten zelfs naar exclusiviteit, vooral op lokaal vlak. De vredesbeweging situeerde zich tussen de milieu- en de derde-wereldbeweging. Daarnaast constateerde ik dat de Agalevbetrokkenheid in de bewegingen doorgaans toeneemt naargelang het engagement in de bewegingen: van sympathisanten, over leden, medewerkers, militanten en lokale kaders van de nieuwe sociale bewegingen steeg de Agalevvoorkeur en ook de betrokkenheid bij de groene partij.

HOE DE RELATIE TUSSEN GROENE PARTIJ EN NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN KAN GETYPEERD WORDEN

Een koppeling tussen bewegingen en partijen is functioneel omdat ze mogelijk maakt dat thema's, eisen, vragen, wensen, conflicten, ongenoegens en belangen die bij de burgers leven - met andere woorden de basisgrondstof van een democratie - via de sociale organisaties waarvan vele burgers lid zijn, worden opgetild naar het politieke systeem en in politieke thema's, eisen, vragen, wensen en dergelijke vertaald worden. Sociale organisaties kunnen de voelhorens van politieke partijen in de maatschappij zijn, ze leveren de input voor het politieke bedrijf. Men noemt dat politieke intermediatie.

Een koppeling tussen organisaties en partijen kan die doorstroming naar het politieke beslissingsforum vergemakkelijken, versoepelen en een aantal moeilijk te nemen drempels wegnemen. Maar een koppeling tussen partijen en organisaties is ook functioneel omdat sociale organisaties door hun doorsluizingsfunctie het politieke systeem ook legitimeren, het bij hun leden impliciet doen aanvaarden. Dat is de terugkoppelingsfunctie van de koppeling tussen partijen en bewegingen.

Die tweeledige functionaliteit wordt door verzuiling wel op een bijzondere manier nagestreefd, meerbepaald door een exclusieve, formele en duurzame koppeling tussen één partij en een aantal sociale organisaties die zich op andere maatschappelijke domeinen situeren en elkaars domeinmonopolie wederzijds erkennen. De ambivalente relatie van aantrekken en afstoten die de relatie tussen de nieuwe sociale bewegingen en Agalev kenmerkt, kan als een functioneel equivalent voor verzuiling getypeerd worden. Misschien dat de functies wel wat minder performant worden vervuld dan in de zuivere vormen van verzuiling, maar vooral de intermediatiefunctie wordt wel degelijk vervuld: het politieke systeem wordt bevoorrad met maatschappelijke vragen en het wordt ook, zij het in beperkte mate gelegitimeerd door de bescheiden successen van de nieuwe sociale bewegingen.

De koppeling tussen Agalev en nieuwe sociale bewegingen, en de intermediatie via die koppeling, is echter van een totaal andere orde dan in de ideaaltypisch verzuilde situatie. Er zijn communicatiekanalen, maar ze nemen niet het harde, gestructureerde karakter van een verzuilde relatie aan. Er is vooral geen sprake van een exclusieve relatie, maar wel van een zowel kwantitatief als kwalitatief bevoorrechte relatie. Hierboven werd aangetoond dat Agalev veel meer contactpunten heeft met de bewegingen dan de andere partijen. Ook de kwaliteit van die contactpunten is doorgaans hoog: via de parlementsleden, de werkgroepen, de vormingsdienst,... heeft de groene partij goede contacten met de nationale bewegingsleiders die over een grote representativiteit, legitimiteit en deskundigheid beschikken. Daarbij komt dat de informatie die langs die kanalen uitgewisseld wordt, dikwijls een vertrouwelijker karakter heeft dan de informatie die via contacten met andere partijen verloopt. Er wordt dikwijls open kaart gespeeld - Agalev wordt immers gezien als de natuurlijke bondgenoot - zonder dat men zich evenwel aan Agalev bindt. Zulke banden worden doorgaans als zwakke banden beschouwd - want ze zijn niet exclusief, niet formeel en niet duurzaam - maar de kracht van die zwakke banden is niet te onderschatten. Men spreekt in dit verband van de *strength of weak ties* [Granovetter, 1977 #73].

De nieuwe sociale bewegingen en Agalev vormen via die zwakke banden als het ware wederzijds dissipatieve systemen waarbij zowel personen als standpunten, ideeën en ideologie via een oneindig aantal poriën, door sociologen netwerken genoemd, naar elkaar doorsijpelen en uitgewisseld worden zonder dat dit op een georganiseerde of geformaliseerde wijze gebeurt. Ook naar de traditionele partijen bestaat er doorsijpeling, maar ze is minder intens, het aantal en ook de kwaliteit van de poriën is kleiner. De grenzen tussen partij- en bewegingsnetwerken

zijn niet duidelijk getrokken, maar zijn poreus. De contacten hebben daardoor een bijna organisch, symbiotisch karakter, ook omdat ze ingebed zijn in een gemeenschappelijke ideologie. Zulke netwerken van persoonlijke contacten en overlappingsen lijken een gedeeltelijk alternatief voor verzuilde belangenverdediging te kunnen bieden omdat de intermediaire functie van verzuiling op een eigen manier wordt waargemaakt. De thema's van de nieuwe sociale bewegingen komen inderdaad op de politieke agenda en worden effectief opgetild tot op besluitvormingsniveau, gedeeltelijk door Agalev maar ook door de andere partijen.

In TABEL 4 wordt het verschil tussen wat ik verzuilde intermediaire en onverzuilde intermediaire zou willen noemen, geschetst als een continuüm tussen twee ideaaltypes. Onverzuilde intermediaire is geen 'nieuw' type, maar een ander type dan verzuilde intermediaire. Het is niet exclusief toepasbaar op groene partijen en nieuwe sociale bewegingen maar het kan dienst doen om andere partij-bewegingsverhoudingen te typeren. Beide intermediaire vormen komen waarschijnlijk zelden in zuivere vorm voor, maar meestal in een mengvorm met verzuilde en onverzuilde aspecten die ik trouwens ook in de ambivalente verhouding tussen de nieuwe sociale bewegingen en Agalev constateerde.

TABEL 4

Kenmerken van de koppeling tussen organisaties en partijen in verschillende intermediaire types

ONVERZUILDE INTERMEDIATIE		VERZUILDE INTERMEDIATIE
Selectief	↔	Exclusief
Wisselend	↔	Duurzaam
Informeel	↔	Formeel

WAT GROENE PARTIJ EN NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN SCHEIDT

Nu de verhouding tussen de nieuwe sociale bewegingen en de Vlaamse groene partij werd getypeerd, rijst de vraag naar het waarom van die specifieke, ambivalente, onverzuilde relatie. Waarom verhardden de veelvuldige en goede contacten tussen nieuwe sociale bewegingen en Agalev zich niet tot verzuiling? Waarom behoudt de relatie tussen bewegingen en partij, ondanks de onmiskenbare inhoudelijke verwantschap en de veelvuldige contacten, haar terughoudend en voorwaardelijk karakter? Wat scheidt partij en bewegingen? In het onderstaande komen een tweetal verklaringspistes aan bod. Ze geven respectievelijk Agalev en de nieuwe sociale bewegingen goede strategische redenen om zich niet in een verregaand politiek avontuur met de andere te storten. Het gaat om organisatorische en politieke overwegingen op participantenniveau, met andere woorden om strategische berekeningen van partij- en organisatie-elites.

(1) Zowel bewegingen als partij hebben organisatorische redenen om zich niet volledig en onvoorwaardelijk tot elkaar te bekennen. Een van de belangrijkste is het feit dat beide wel aan politiek doen, maar aan een andere logica gehoorzamen, op een andere manier hun doel trachten te bereiken. Sociale bewegingen doen vooral aan *interest articulation*. Dat betekent dat ze sterk gericht zijn op hun eigen problematiek, hun eigen eisen, en niet bereid zijn die te

relativeren ten opzichte van andere maatschappelijke eisen of belangen. Voor een sociale beweging is haar thema hét belangrijkste. Ze benadrukt dat dan ook heel eenzijdig in de hoop ze op die manier zo hoog mogelijk op de politieke agenda te krijgen.

Een politieke partij volgt een andere logica, namelijk van *interest aggregation*. Een partij heeft een standpunt over vrijwel alle maatschappelijke thema's en wil het volledige thematische politieke spectrum bestrijken. Dat wil zeggen dat maatschappelijke eisen en politieke belangen, zoals ze ondermeer door sociale bewegingen vertolkt worden, geïntegreerd, tegenover elkaar afgewogen en in één of andere volgorde geplaatst moeten worden.

Elke mogelijke samenwerking tussen partijen en bewegingen heeft met deze spanning af te rekenen, ook binnen de zuilen is dat het geval. Omwille van een aantal redenen kan men deze spanning in de alternatieve politieke sector echter niet onder controle houden. Een van de redenen is dat hoewel partij en bewegingen inhoudelijk nauw bij elkaar aanleunen, hun inhoudelijke verwantschap niet-geëxpliciteerd wordt. Er is geen eenmakende, totaliserende 'groene' ideologie voorhanden die de gehele sociale realiteit weet te ordenen en mentaal te stroomlijnen en die de eigen bewegingseisen verbindt met een ruimer perspectief, zoals dat in de traditionele zuilen het geval was. De groene ideologie is heterogeen, diffuus en variabel interpreteerbaar.

De dualiteit van politieke logica's is tenminste gedeeltelijk aansprakelijk voor de halfslachtige verhouding tussen partij en bewegingen. Ze leidt tot voortdurende communicatiestoornissen en wrijvingen. In volle MAP-strijd verweet de milieubeweging zo aan Agalev dat de partij het milieu verraadde omwille van de landbouwersbelangen.

Een tweede organisatorische reden voor het niet verharderen van de banden tussen partij en bewegingen, is de organisatorische zwakte van de bewegingen. Nieuwe sociale bewegingen zijn geen grote bewegingen. Hun organisatiekracht en massaliteit verbleekt bij die van de enorme organisatorische complexen die in het verleden uit de 'oude' sociale bewegingen groeiden [Hellemans, 1990 #66]. Voor Agalev zou een exclusieve band met de nieuwe sociale bewegingen dan ook niet echt veel opleveren: de nieuwe sociale bewegingen kunnen hen geen kiezers leveren omdat de bewegingen hun kiezers niet politiek binden; met de bewegingen zijn geen 'zaken' te doen omdat de bewegingsleiders hun achterban geen compromissen kunnen laten slikken; en de organisatieconglomeraten van de nieuwe sociale bewegingen zijn te vluchtig, efemer en dispaat om een zuil op te bouwen.

Vooraf het feit dat de bewegingen hun achterban niet politiek in de hand hebben en het kiesgedrag van hun leden dus niet kunnen sturen, weegt hier zwaar door. Hun eventuele electorale steun stelt niets voor. De achterban van de bewegingen is electoraal labiel en kritisch. Ze nemen het niet dat hun bewegingsorganisatie zich in hun naam met een politieke partij zou verbinden, zelfs als die partij de belangen van de beweging trouw zou verdedigen. Daardoor verliezen de bewegingen veel van hun aantrekkingskracht voor Agalev. De partij is immers druk op zoek naar een maatschappelijke en electorale verankering. Een politieke partij garandeert zichzelf ondermeer via haar leden een minimaal aantal stemmen, niet alleen van de leden zelf maar ook uit hun omgeving. Een andere mogelijkheid om zich te verankeren, is het zich liëren met een bevriende organisatie wiens leden dan op hun beurt een zekere electorale stabiliteit moeten garanderen. Agalev heeft nauwelijks leden: in 1991 bedroeg haar organisatiegraad, de verhouding tussen het aantal groene leden en het aantal groene kiezers, nauwelijks 0.7%, terwijl alle grote partijen ruim boven de 10% uitkwamen [Deschouwer, 1993 #74]. De partij zoekt al jaren naar oplossingen voor dat 'volatiliteits'-probleem. Wegens de genoemde redenen kunnen de nieuwe sociale bewegingen hier geen soelaas bieden.

Ten derde, zijn zowel bewegingen als groene partij gedeeltelijk voortgekomen tegen de als verstikkend en verstard ervaren verzuiling. Verzuiling zou ten koste van het algemeen belang en leiden tot het binnenbrengen van particuliere belangen in de politiek, het zou verspilling in de

hand werken, nieuwe politieke ideeën en nieuwe politieke initiatieven blokkeren en monddood maken, de brede participatie en het ruime maatschappelijke debat fnuiken. Door zich te profileren als grote bevechters van de verzuiling, ligt erg moeilijk voor partij en bewegingen om zelf de zo gelaakte verzuilingstoer op te gaan. Als partij- en organisatie-elites het om strategische redenen al zouden wensen, worden ze zonder twijfel krachtig teruggefloten door hun voor verzuiling allergische achterban.

(2) Naast bovenstaande organisatorische oorzaken voor de ambivalentie in de Agalev-bewegingsrelatie, zijn er ook een aantal politieke redenen waarom beide partners niet staan te springen om met elkaar in het huwelijksbootje te stappen. Hieruit putten vooral de bewegingen hun reserve tegen de groene partij. Om kort te zijn: de machtsfactor ontbreekt. Agalev heeft te weinig macht om de bewegingen waar voor hun geld te bieden en bovendien slagen de bewegingen er ook zonder Agalev in om (in beperkte mate) op de politieke agenda te wegen. Ik werk dat verder uit.

De nieuwe sociale bewegingen hoeven al hun boontjes niet bij Agalev te week te leggen om de politieke agenda te beïnvloeden. Ze beschikken zelf, de ene beweging al wat meer dan de andere, over een aantal hefboomen. Vooral de Vlaamse milieubeweging staat hier relatief ver. Het grote publiek is erg gevoelig voor milieuthema's en dus tonen zowat alle partijen zich langs hun groenste kant. Bovendien hebben heel wat milieukaders de grote overstap gemaakt naar beleidsfuncties op de kabinetten van de grote partijen en sleutelt de milieubeweging via de MiNa-Raad mee aan het milieu- en natuurbeleid. De beweging wordt erkend als representatieve gesprekspartner en kan in sommige beleidsdossiers wel degelijk de overhand halen. De milieubeweging heeft Agalev dan ook helemaal niet nodig om haar politieke boontjes te doppen, ze kan het zelf en waarschijnlijk met meer succes. De milieubeweging is immers veel meer een *insider* in het beleid dan de groene partij die door haar politieke oppositierol volledig buiten de beleidsvorming gehouden wordt.

Dat leidt soms tot paradoxale situaties waarbij Agalev een bepaald beleid aanvalt dat door de milieubeweging mee is uitgetekend. Door haar eigen invloed is de milieubeweging bovendien minder geneigd om met de meest verstokte criticaster van het milieubeleid te gaan samenwerken. Het is duidelijk dat de beweging haar relatief comfortabele positie niet op het spel wil zetten door een avontuur met Agalev. Het zou niet echt getuigen van veel strategisch doorzicht om de (beperkte) invloed die men heeft, de machtskanalen waarover nu via de andere partijen en overlegorganen beschikt, te laten dichtslibben door een avontuur met Agalev waarvan de afloop hoogst onzeker is.

Wat de andere bewegingen betreft, ligt de zaak enigszins anders omdat zowel de derde-wereldbeweging als de vredesbeweging veel minder gehoord worden door de beleidsvoerders. Ze zijn veel meer *outsider* gebleven. Het is dan ook geen toeval dat ze openlijker met Agalev zaken doen en nauwer met de groene partij samenwerken. Ze hebben minder te verliezen. Kortom, als een beweging op het beleid kan wegen zonder zich vuil te maken door exclusieve *liaisons* met een politieke partij, zal die strategische optie zonder twijfel de voorkeur wegdragen.

De relatieve macht van sommige bewegingen is een eerste punt, de relatieve onmacht van Agalev is er een tweede. Agalev kan wel bepaalde thema's op de politieke agenda brengen, maar kan niet wegen op de besluitvorming zelf. In die zin kan de partij de bewegingen niet 'leveren' waarover deze zelf niet beschikken, met name: invloed op het besluitvormingsproces zelf. De politieke macht van een politieke partij is niet gelijk aan haar electorale resultaat of aan de grootte van haar parlamentsfractie: op wetgevend vlak is er een groot onevenwicht tussen de gewone parlamentsleden en de regering; daarbij komen nog de grote groep uitvoeringsbesluiten van algemene strekking die volledig buiten het parlement tot stand komen en de vele periodes

met bijzondere machten of kaderwetten. Vooral regeringsdeelname is in ons land de cruciale machtsdeterminant. Oppositiepartijen, en zeker kleine oppositiepartijen, kunnen nauwelijks hun slag thuishalen. In de legislatuur 1987-1991, bijvoorbeeld, werden in de Kamer maar twee wetsvoorstellen van Agalev goedgekeurd. De Agalevfractie diende er in totaal 68 in. Wegens de drukke regeringsagenda kwamen de meeste Agalevvoorstellen zelfs niet aan bespreking toe.

Naast regeringsdeelname zijn er nog andere posities die Vlaamse politieke partijen macht kunnen opleveren. Maar hier komt de groene partij er nog bekaaid van af. In heel de parallelle machtsstructuur van bevriende want politiek benoemde ambtenaren, van politieke benoemingen in de magistratuur, van politieke mandaten in beheersorganen en vooral van posities in de enorme Belgische en Vlaamse advies- en overlegarmatuur is nauwelijks een groene politicus te vinden. Ook hier is Agalev een *outsider* in tegenstelling tot bijvoorbeeld de liberale partij die ook al jaren een oppositiekuur doormaakt.

Politieke macht van een partij betekent niet alleen dat ze inhoudelijke eisen politiek kan hard maken, maar ook dat ze voordelen uit de brand kan slepen voor bevriende organisaties en dat ze hun organisatiebelangen met goed gevolg kan verdedigen. Sociale organisaties zijn immers erg kwetsbaar aan hun input-zijde: ze leven bij gratie van subsidies, accommodatie, tewerkgestelde werklozen, wettelijke regelingen en criteria die ze van de overheid krijgen. Ook hier staat Agalev erg zwak. De bewegingen kunnen ook hier maar beter een machtige partner kiezen. Openlijke en exclusieve affiliatie met Agalev is voor hen zelfs eerder een nadeel dan een voordeel. De typische Belgische gesloten-pactenpolitiek sluit niet-partijpolitiek gekleurde organisaties uit, tenzij ze zich als neutraal of pluralistisch kunnen afficheren, en dan nog. Sociale organisaties kunnen zich dan ook beter tot partijen in het pact wenden dan tot buitenstaanders. De Belgische politiek is sterk partijpolitiek gekleurd en organisaties worden al snel in een partijpolitiek hokje geplaatst. Die identificatiemechanismen - "wie niet met ons is, is tegen ons" - draagt bij tot de grote terughoudendheid van de bewegingen tegenover Agalev. Het is evident dat de milieubeweging meer dan de andere bewegingen te maken heeft met dit identificatieproces. Dat speelt mee in de grote aanrakingsvrees van die beweging tegenover de groene partij.

Voor de bewegingen komt het er dus op neer dat ze voor een strategisch dilemma staan: samenwerken met een partij die volledig op dezelfde golflengte zit maar geen macht heeft, of opteren om met de traditionele partijen in zee te gaan, partijen die minder zuiver op de graat zijn maar die wel effectief iets voor de beweging kunnen doen. De meeste bewegingen schipperen voortdurend tussen die twee strategieën.

BESLUIT: OF OOK DE TRADITIONELE ZUILEN DEZE WEG OP GAAN

De besproken oorzaken voor het niet-institutionaliseren van de verhouding tussen de Vlaamse groene partij en de nieuwe sociale bewegingen, bevinden zich op actorniveau. De weg naar een eventuele groene zuil ligt bezaaid met organisatorische en politieke drempels die zowel door partij als bewegingen gepercipieerd worden en waarop beide hun wederzijdse verhoudingen afstemmen. Het gaat eenvoudigweg om *Realpolitik*, vaste banden zouden voor beide contraproductief zijn.

Die drempels worden echter in laatste instantie opgeworpen door grote maatschappelijke verschuivingen, door macro-evoluties. Waar komt de zwakte van de bewegingsorganisaties en de lage loyaliteit van hun leden vandaan? Of: Hoe komt het dat organisaties zich niet meer laten inschakelen in een overkoepelend project maar krampachtig aan hun eigen *issue* vasthouden? De sociologische literatuur over wat, met een *passe partout*-term, modernisering genoemd wordt, wijst ons de weg. In deze slotparagraaf zal ik eerst een tweetal verbrokkelende, dissociatieve aspecten van modernisering toelichten. Daarna laat ik zien dat ook de bestaande

zuilen door dezelfde tendensen bedreigd worden en dat ze in hun politieke variant waarschijnlijk ten dode zijn opgeschreven.

Vooraf processen van individualisering en organisatorische verzelfstandiging zorgen voor toenemende maatschappelijke fragmentering en voor de dissociatie van individu, organisatie en beweging [Hellemans, 1990 #66](pag. 207). Individualisering is een proces waarbij de leefwereld wordt 'gedetraditionaliseerd', wat wil zeggen ontdaan van vaste referentie- en normatieve kaders die door gewoonte en traditie worden doorgegeven. Dat heeft voor gevolg dat de individuele beslissingsvrijheid op alle mogelijke domeinen sterk toeneemt: " *'Geïndividualiseerde individuen' weten hun keuze niet langer beperkt door wat o.m. kerkelijke leiders of buurtgenoten als goed of slecht, waar of onwaar voorstellen.*" [Laermans, 1992 #75](pag. 65).

Voor organisaties en partijen heeft dat op zijn beurt tot gevolg dat de onvoorwaardelijke loyauteit van individuen erodeert, zelfs als ze lid zijn of als ze deelnemen aan de activiteiten. Individuen staan erg kritisch tegenover partijen en organisaties en de voor het leven verknochte militant wordt een steeds moeilijker te vinden curiosum, zeker in het jonge en hooggeschoolde segment van de bevolking. Ook de voorheen stabiele sociale en sociaal-economische identiteiten en de daarmee verbonden belangen brokkelen af. Individuen gaan steeds meer als individuele personen aan politiek doen, vanuit hun eigen belangen en hun eigen waardenschaal in plaats van zich in georganiseerde en groepsmatige belangenverdediging in te schakelen. Als dat toch gebeurt, dan is hun engagement kortstondig, voorwaardelijk en wisselend. Het wordt voor belangenverdedigingsorganisaties dan ook steeds moeilijker om hun bonte achterban samen te houden en achter dezelfde vlag te laten marcheren.

Het hoeft geen betoog dat zulk individualiseringsproces de exclusieve, formele en duurzame belangenverdediging van een organisatie door één politieke partij sterk bemoeilijkt, zonet onmogelijk maakt. Politiek actieve burgers vinden het helemaal niet meer zo vanzelfsprekend dat hun bewegingsengagement wordt vertaald in een partijpolitieke affiliatie. Ze hebben zich geëngageerd in een beweging omwille van een beperkt aantal eisen en belangen, en willen daar geen verderreikende politiek-ideologische conclusies aan verbinden [Laermans, 1987 #76](pag. 23).

Een indicator van individualisering op politiek vlak is de versplintering van het Vlaamse partijlandschap. Het aandeel stemmen van de grote drie partijen liep van de jaren '50 tot 1991 terug van 98% tot 65% [Maddens, 1994 #42](pag. 18). De kiezer overweegt het aanbod op de politieke markt kritisch, weegt de traditionele socialisatiefactoren tegen elkaar af samen met zijn veranderlijke interesses, belangen en voorkeuren en zijn beoordeling van het beschikbare politiek aanbod. Agalev deelt hier volop in de brokken: de groene partij telde zowel in 1987 als in 1991 het minste trouwe kiezers van alle Vlaamse partijen. Ook de bewegingsorganisaties hebben het erg moeilijk om hun leden aan zich te binden en moeten ze bij elke mobilisatie telkens weer moeizaam bij elkaar harken.

Organisatorische verzelfstandiging betekent dat niet alleen individuen hun eigen weg gaan op de politieke markt, maar ook de organisaties en de partijen waarvan die individuen lid zijn. Organisaties trekken zich terug op hun eigen organisatiedomein, gaan zich enkel en alleen toeleggen op hun specifieke taak zonder zich te laten inschrijven in een overkoepelende logica of een ruimer maatschappelijk project. Organisaties worden dus ook steeds moeilijker aan elkaar te binden.

Dat heeft natuurlijk veel te maken met de wijzigende, individualiserende verwachtingen van de leden naar hun organisaties toe. Leden verwachten dat partijen en organisaties zich volledig op hun doel focussen, daarom zijn ze lid of engageren ze zich en voor niets anders. Het is dit proces dat de steeds moeilijker te overbruggen kloof tussen *interest articulation* en *interest aggregation* genereert. Deze evolutie is ook aansprakelijk voor de versnippering en de heterogeniteit van het Vlaamse bewegingsveld.

Beide moderniseringsprocessen spelen in de gehele maatschappij, zeker niet alleen bij de nieuwe sociale bewegingen en de groene partij. Alle organisaties, partijen, bewegingen, zuilen of andere samenlevingsverbanden hebben er mee af te rekenen. Toch spelen deze tendensen op dit moment nog vooral binnen de alternatieve politieke organisaties. Individualisering, bijvoorbeeld, speelt immers sterker in het jonge, hooggeschoolde en relatief welgestelde bevolkingsdeel en het is juist uit dat segment van de bevolking dat zowel Agalev als de nieuwe sociale bewegingen hun kaders, militanten, leden, medewerkers, kiezers en sympathisanten putten. Individualisering is dus een generatieverschijnsel, dat zich geleidelijk in cohorten in de gehele maatschappij doorzet.

Op termijn krijgen dus ook de traditionele zuilen volop te maken met de fragmenterende, versplinterende tendensen en dat zal de exclusieve, formele en duurzame samenwerking tussen politieke partij en sociale organisaties onder zware druk zetten. Die verbrokkeling is trouwens reeds volop aan de gang. Zuilelites hebben het steeds moeilijk om de organisatiebelangen en -logica en de partijdynamiek met elkaar te verzoenen, de roep van de leden om 'zijn eigen weg te gaan' klinkt steeds luider. Het LBC, de christelijke bediendenvakbond, heeft zijn exclusieve banden met de CVP helemaal opgeblazen, de Boerenbond dreigde ermee de banden met de CVP op te blazen als de partij geen gunstige MAP-regeling wist te bedingen, kersvers partijvoorzitter Johan Van Hecke voer uit naar de sociale organisaties en stelde luid en klaar dat de CVP een eigen onafhankelijke koers vaart, en zo zijn er nog talloze andere voorbeelden te noemen van toenemende spanningen tussen de traditionele partijen en hun georganiseerde achterban.

Die barstjes in de verzuiling zijn toe te schrijven aan dezelfde oorzaken die ook het water tussen onze twee groene koningskinderen te diep maakten: ook de traditionele zuilorganisaties binden hun leden politiek steeds minder en ook de grote politieke partijen laten van hun pluimen.

Sociale organisaties roepen hun leden niet meer op om aan de met hen gelieerde partij 'te denken' in het stemhokje, die leden zouden dat niet meer echt op prijs stellen. De organisatieleden zelf stemmen steeds minder op de bevriende partij. De jongere ACW-leden, bijvoorbeeld, stemmen niet in grotere mate voor de CVP dan de doorsneekiezer [Billiet, 1993 #77](pag. 228). Partijen gaan kiezers dan ook steeds meer benaderen als solitaire individuen, niet als organisatieleden of als leden van een bepaalde identificeerbare klasse of stand. In die zin hebben de verzuilde partijen steeds minder te winnen bij intense banden met hun zuilorganisaties.

Ook sociale organisaties hebben redenen om hun lotsverbondenheid met hun zuilpartij in vraag te stellen. De maatschappij depolitiseert: er zijn aanwijzingen dat de politieke benoemingen in de administratie en in de magistratuur afnemen; overheidsbedrijven en overheidsorganisaties, zoals de BRT, worden van langsom autonoom en de politieke impact erop wordt kleiner. Daardoor neemt de greep van de politieke partijen op het maatschappelijk leven af. Daarbij komt nog dat de politieke versnippering ook de positie van de grote partijen bedreigt. Het is niet geheel ondenkbaar dat de CVP bijvoorbeeld niet meer in de Vlaamse of de federale regering zou zitten. Wat de grote organisaties die zich tot nu toe blijvend aan het lot van de CVP verbonden hebben dan zullen doen, is een interessante vraag. Door de fragmentering worden de regerende coalities ook steeds groter waardoor individuele partijen steeds minder invloed hebben. De situatie in Antwerpen waar zowel CVP, VLD, SP, VU als Agalev samen tegen het Vlaams Blok kartel vormen, zou hier wel eens een richting kunnen aangeven. Om politieke versnippering tegen te gaan, nemen de grote politieke partijen de thema's en *issues* van de kleinere zweeppartijen over om zo een deel van hun kiespubliek te kunnen recupereren. Dat zorgt er echter voor dat die partij minder van haar politieke invloed aanwendt om de eisen van de met haar gelieerde organisaties te honoreren en dat de politieke instrumentaliteit van die

partij voor de bevriende organisaties dus voor een deel verloren gaat. De grote politieke partijen kunnen aan hun bevriende organisaties minder gegarandeerde politieke successen bieden. Ook voor sociale organisaties wordt wedden op één politiek paard steeds riskanter.

En zo zijn we terug bij het uitgangspunt van deze bijdrage aanbeland: de ambivalente maar niettemin bevoorrechte relatie tussen groene partij en nieuwe sociale bewegingen zou wel eens richtinggevend kunnen zijn voor de verhouding waarnaar ook de christelijke, socialistische en liberale zuil evolueren. Een indicator in die zin is het feit dat het ACW onlangs voor het eerst de deur voor ad hoc-samenwerking met andere partijen dan de CVP opengezet heeft. De exclusiviteit van de banden met de CVP wankelt.

Dezelfde oorzaken hebben echter niet steeds dezelfde gevolgen: dat de versplinterende oorzaken voor het niet verharderen van de banden tussen Agalev en nieuwe sociale bewegingen en voor het uiteendrijven van de bestaande zuilen gelijkaardig zijn, hoeft niet per definitie te betekenen dat het resultaat van dat proces gelijkaardig is, met name dat zich een gelijkaardige relatie als die tussen de groene partij en de nieuwe sociale bewegingen zal ontwikkelen.

De politieke, organisatorische en strategische omstandigheden waarin de grote verzuilde organisatiecomplexen zich bevinden, verschillen immers sterk van deze waarin de groene partij en nieuwe sociale bewegingen opereren. Organisaties zoals de Christelijke en de Socialistische Mutualiteiten hebben zoveel organisatiebelangen te verdedigen dat ze bijna niet zonder politiek verlengstuk kunnen. Ze moeten politiek veel meer gedaan krijgen. Daarnaast speelt ook de wet der traagheid hier in volle sterkte. Jarenlange en sinds generaties aangegane exclusieve banden laten zich zomaar niet van de ene op de andere dag afbreken. Persoonlijke loyaliteiten, vriendschappen en de kracht van gegeven woorden en gemaakte afspraken houden organisaties en partijen langer bijeen dan hun zuiver strategische calculus zou laten vermoeden. De kracht van de binding zelf, belichaamd in personen, is een objectieve factor die op zichzelf gewicht heeft en de verwachte ontzuiling tegenhoudt. Maar het cement brokkelt af, de spoeling wordt dunner. Met het wisselen van de generaties - een voorbeeld is het heengaan van trouw CVP-verdediger Jef Houthuys aan het hoofd van het ACV en zijn opvolging door de veel koelere CVP-minnaar Willy Peirens - deemsteren ook de banden tussen partij en organisaties weg. Het is in die zin slechts een kwestie van tijd, een kwestie van 'natuurlijke afvloeiing'. Tenslotte vergt het opbouwen van een zuil, het samensmeden van organisaties en partij, waarschijnlijk veel meer eenmakende energie, meer inhoudelijke en persoonlijke cohesie, dan het louter in stand houden van een verzuilde toestand. Om het met een beeld te zeggen: eroderende natuurelementen zoals regen en wind werken ook langzaam in op een oud gebouw, maar gooien minder roet in het eten dan wanneer het regent en stormt tijdens het bouwen zelf.

Eeuwigdurende huwelijken tussen sociale organisaties en politieke partijen lijken uit de tijd en evolueren naar een meer losse relatie. Ik vermoed niet dat er een volledig vrije markt van vraag en aanbod tussen partijen en organisaties zal ontstaan. Ongetwijfeld zullen partijen en organisaties meestal met dezelfde bevoorrechte partner zaken blijven doen. Naar welk type van LAT-relatie de banden tussen de traditionele partijen en hun bevriende organisaties evolueren, zal de toekomst ons leren. De op het eerste gezicht paradoxale verhouding tussen Agalev en de nieuwe bewegingen, is in ieder geval een mogelijk model dat alvast zijn deugdzaamheid voor de groene politiek in Vlaanderen bewezen heeft.